

ANTANAS TUM NAS
(1880-1946)

Pasiruošimas gyvenimui. — Antanas Tum nas gim 1880 m. geguž s m n. 1 d. Karklie i kaime, Rokiškio apskrityje. Jo t vai, Domininkas Tum nas ir Rozalija Danyt , buvo neturtingi kininkai. T vai, sekdami an laik paprot , nor jo, kad j Antanas tapt kunigas. Tuo tikslu j septynmet nuvež Vilni pas motinos jaunesni j seser . Atsirado ger žmoni , kurie jai gelb jo j mokinti namie. Antanukas buvo gabus, išlaik s egzaminus, buvo priimtas Antr j Berniuk gimnazij Vilniuje. Toliau jis jo tipišk vargano lietuviuko keli moksl . Jau nuo tre ios klas s jis ne tik mokins, bet ir kitus moko, nes reikia uždirbti l š pragyvenimui. Gimnazij baig 1900 m.

Ne iš karto apsisprend kuriuo profesiniu keliu eiti. Gav s brandos atestat , nuvyko Varšuvos universitet ir studijavo architekt r . Architekt ros studijos labiau pririša student prie nuolatinio darbo, nepalieka laisvo laiko uždarbiavimui. Taip pat jos yra žymiai brangesn s ir studij laikas ilgesnis. Gal d l to Tum nas, išbuv s tik vienus metus, gr žo Lietuv . Persigalvojo. Nutar b ti teisininku ir stojo Petrapilio universitet . L š stoka neleido nuolatos gyventi Petrapilyje ir pasišv sti studijoms. Tod l jis paprastai gyveno Lietuvoje, pasiruošdavo egzaminams ir nuvažiav s universitet juos išlaikydavo. Lygiagre iai jis sudarydavo jaun vyr -šved -grupes ir paruošdavo jas kunig seminarij . Taip beplūšdamas Antanas gavo teisininko diplom 1905 m.

Tum nas, apsispr sdamas b ti advokatu, nu jo didžiausio pasi-priešinimo linkme. Dera žinoti, kad velionis tur jo gimt kalb jimo yd — stipr mik iojim . « Bet mik iojantis advokatas — prastas advokatas »¹. Tod l Tum nui, kaip, savo laiku, graikui Demostenui, teliko viena išeitis : nugal ti prigimt . Demostenas, savo kalb jimo ydai panaikinti, sid davo burn maž akmen li ir, vaikšiodamas šniokš ian iais paj riais, garsiai, aiškiai tardavo žodžius. Užsispyrusios pastangos buvo vaisingos. Demostenas tapo gražbylys. Nežinome kok metod naudojo velionis. « Bet kas velion

¹ V. Vaitiek nas, *Valios ir princip žmogus*. T vyn s Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiek no laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

pažinojo, tas atmena, kad kalb jimo yda buvo nugal ta. Teisyb , p dsakai buvo lik : l tas kalb jimo tempas, kuris buvo virt s tum niškumo simboliu, kuris kartais kiek jaudindavo ir velionies kolegas advokatus ir pa ius teis jus, kuris betgi jau nebesudar kli ties velioniui, kaip advokatuui, ne tik prilygti savo kolegas, bet ir pro eil j prasikišti »².

Veiklos pradžia. — Baig s mokslus Tum nas sik r Zarasuose ir greitai gijo žmoni pasitik jim ir gero advokato vard .

Tauta budo. Visuomen aktyv jo. Ji reikalavo vis didesnio skai iaus asmen , kurie gal t už taut kovoti, visuomen atstovauti ir jos uždavinius vykdyti. Velionis leidžia vis gilesnes šaknis visuomenin dirv . Jo didelis bi iulis ir bendradarbis tampa dr. D. Bukantas. Sujungtomis j gomis jiedu s kmingai kovojo už lietuvi teises su gana stipriais toje apylink je lenkuojan iais dvarininkais.

Pirmas pasaulinis karas (1914 m.) nutrauk t darb ir išblošk j , kaip ir daugel lietuvi inteligent , bei 80-90% besimokan io vidurin se mokyklose jaunimo ir 200.000 lietuvi Rusij .

Atsid r s Rusijoje, A. Tum nas sijungia Lietuvi Draugijos Nuo Karo Nukent jusiems Šelpti darbuotoj eiles. Pradžioje dirbo Pskove, v liau nukeliamas Voronež , kur dirba kaip min to Komiteto galiotinio pavaduotojas ir teisinis patar jas. Ten man teko j pažinti ir steb ti jo darb . Kaikas sako, kad jis nebuvo «Voroneže d l savo griežtumo populiarius, bent vyresni j klasi berniuk tarpe»³. Aš tokios paži ros apie j nesusidariau. Tik prisimenu gerai, kad jis buvo reikalaujantis, bet korektiškas, teisingas ir džentelmenas. Mokini bendruomen s teisi nepažeisdavo.

Velionis Voroneže ved 1916 m. žinomo m s pedagogo Juozo Kairi kš io dukter Janin . Vedybos buvo kiek v lybos, bet laimingos. J sukurtas šeimos židinys niekuomet nestigo savitarpin s meil s, pagarbos, užuojautos. «Mylisi, kaip Tum nai» — tapo viešu palyginimu gražaus šeimos sugyvenimo»⁴. Tum nai tur jo s n Vytaut ir dukr Danut . S nus mir mažiukas ir palaidotas Kau no kapin se. Dukt mok si Vienos universitete. Dabar yra ište k jusi ir, rodos, gyvena Los Angeles, J. A. V. Tum no našl gyvena Lenkijoje pas savo gimines.

1917 m. Tum nas išvyko Petrapil , kur dirbo Lietuvi Draugijos Nuo Karo Nukent jusiems Šelpti Centro Komitete. Caro

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

režimui griuvus, plaiai atsidarė politinio ir visuomeninio darbo vartai. Tum nas drisiai žengė per juos ir paliko juos kuriuose visam likusiam gyvenimui. Maždaug tuo laiku jis sujungė Lietuvių Krikščionių Demokratų partiją. 1917 m. pavasarį dalyvavo Lietuvių Seime Petrapilyje ir be svyravimo jis pats, kaip ir jo atstovaujama partija, pasisakė už Lietuvos Nepriklausomybę. Po Bolševikų Revoliucijos (spalio mėn. 24 d., senuoju kalendoriumi, 1917 m.) greitai sugriuvo kovos frontai. Kareiviai, metę ginklus, masiniai dezertavo ir vykdė Lenino paskelbtus Šukius: *Mir chižinam—vojna dvorcam* ir *Grab nagrablenoje*. Ilgainiui atsirado galimybė tremtiniams grįžti į Lietuvą. Jau 1918 m. gale Tum nas matomas Zarasuose. Lietuva jau yra pasiskelbusi nepriklausoma. Velionis nedelsdamas sujungia nepriklausomybę su gyvendinimu. Drauge su kitu lietuviu patriotu dr. D. Bukantu suorganizavo Zarasuose lietuvišką gimnaziją, kurioje mokytojavo jis ir jo žmona. 1919 m. Raudonosios Gvardijos gaujos trumpam laikui užėmė Zarasus. Mūsų kariuomenė greitai juos išstūmė, bet jie, besitraukdami, pagrobė Tum nas ir, kaip kaitaliojimą, išgabeno į Smolenską. Tas grėsmingas epizodas baigėsi laimingai, nes Lietuvos vyriausybei pavyko jį iškeisti atsakingu komunistu. Išlaisvintas Tum nas apsigyveno Kaune.

Tum nas valstybininkas. — Atgimusi Lietuva ne tik organizavo karišką jėgų kraštui ginti, bet ties pagrindus teisinei ir socialinei šalies santvarkai. 1920 m. gegužės 15 d. susirinko Steigiamasis Seimas. Iš 112 atstovų 59 priklausė Krikščionių demokratų blokui. Jų tarpe buvo ir Tum nas. Steigiamojo Seimo uždavinys buvo paruošti pagrindinius statymus: Valstybės Konstituciją, Žemės Reformos ir Seimo Rinkimo statymus. Steigiamasis Seimas stokojo intelektualiniuose, o ypač juristiniuose. Krikščionių Demokratai blokas turėjo tik kelius kvalifikuotus teisininkus: dr. K. Oleką, teisininką V. Karoblį, bažnytinį teisėtylo žinovą kan. K. Šaulį ir adv. A. Tum nas. Prie teisečių prisidėjo Zigmantas Starkus, kuris savo išmokslinimu buvo chemikas, bet savo sveiku protu, intuityvia teisine logika, lygiai gerai formulavo statymus, kaip ir atomus rikiavo retortose.

Be sumintų pagrindinių statymų reikėjo išleisti šimtus eilinių statymų arba juos pakeisti. Žinoma, teisečių plačios apimties darbas sujungė ir kitas frakcijas teisininkai su savo « konstruktyvomis idėjomis ir kritinėmis pastabomis »⁵. Todėl « neteisėnabai priskirti visi juridiniai Seimo darbai apipavidalinimui išskirtinai tik minėtam penketukui su A. Tum nas priešakyje ... Norima tik akcentuoti,

⁵ Ten pat.

kad St. Seimo teisiniai normos kuryboje Tum no vaidmuo buvo didelis reikšmės ... Jokių atvejų nebus perdėta tariant velionis Tum no atstovavus St. Seimo teisiniams monir buvusio teisėsiela»⁶. Steigiamojo Seimo paruošti ir priimti trys pagrindiniai statymai, kaip teisiniai kriterijai, susilaukė rimto ir teigiamo vertinimo iš valstybinių teisės teoretikų (prof. Roemeris ir kiti). Didelis reikšmės turėjo Žemės Reformos statyme išreikštas nuostatas, kad už paimamą žemės Fond bus išmoktas atlyginimas. Jis užkirto keli nelajali Lietuvai dvarinink skundams vairias tarptautines institucijas ir galinomis vyriausyb vykdyti t reform be sveltim intervencij .

Lietuvos teisės istorijoje paliks atmintina Tum no padaryta Seimo Rinkimų statymo ir Konstitucijos interpretacija. Jis, t teisinių nuostat autorius ir redaktorius, išaiškino, kad rinkik s rašas, nesurink s pakankamai bals net vienam atstovui Seim praveisti, neturi teisės dalyvauti ir skirstant mandatus liku iams. Toksai išaiškinimas buvo akstinas, pareigojantis visuomen telktis platesn s apimties politinius s j džiūs.

Kilus ginams dėl prezidento rinkimo nuostat , Tum nas interpretavo atatinamus konstitucijos paragrafus, kad tam aktui atlikti neužtenka paprastos vis seimo atstov daugumos, bet reikia absoliutin s pos džio atstov daugumos.

Prof. Tum nas gerai pažino teisingumo darb ir teisinink gyvenimo s lygas. 1922-1923 m. valstyb s tarnautoj atlyginimai buvo labai menki, nepakankami pragyvenimui. Milžiniškas skirtumas buvo tarp private praktika besiverianio advokato pajam ir magistrat roje ar prokurat roje tarnaujanio teisininko. Tod l daug teisinink verž si advokat r , o teis j eil s ret jo. Susikaup didelis kiekis neišspr st byl . Tum nas b damas teisingumo ministriu, m si konkre i priemoni tai ydai prašalinti. Jis buvo iniciatorius, kad Seimas pri m statym , vadinam *Lex Tume-niensis* « pagal kur Apygardos ir Vyr. Tribunolo teisiai sud iai papildyti, esant reikalui, galima šaukti prisiekus j advokat ». Pastarieji aštriai t *ad hoc* statym kritikavo, bet « teismas j sutiko palankiai ir praktiška advokato parama teismo darbui buvo efektyvi ir naudinga »⁷.

Velionis taip pat «pasir pino praveisti special teismo darbuotojams atlyginim , specialias kategorijas, specialius priedus, išskirdamas juos iš vis kit valstyb s tarnautoj atlyginimo sistemos »⁸.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

Tos priemonės atneš daug naudos teismo ir j darbuotoj tobul -
jimui.

Ministerio Tum no iniciatyva buvo pastatyti sp dingi Teisin -
gumo R mai su klasikišku rašu *Justitia est fundamentum re -*
gnorum.

Prof. A. Tum nas atsistatydino iš aukštųjų valstybini post
— ministerio primininko ir teisingumo ministerio — 1925 m. vasario
6 d. Jis negr žo v liau tiesiogin valstyb s darb , bet iš politinio
darbo niekuomet nepasitrauk ir nuo Lietuvos svarbi j reikal ne -
atitolo.

Po 1926 m. nelemto perversmo neatlaidžiai buvo opozicijoje
tautinink nedemokratiškam režimui ir kovojo prieš «tautos vado
kult ». Savo bekompromisin nusistatym Tum nas kartais pa -
reikšdavo demonstratyviai. Vyriausio Tribunolo pirmininko Kriš -
iukai io 50 met teisininko darbo sukakties min jime, A. Smetona
sak sveikinimo kalb . Visi dalyviai atsistojo j išklaudyti. Paliko
k d se tik du teis s profesoriai — Leonas ir Tum nas. 1928 m.,
vykus susid rimui tarp valstyb s kontrolieriaus A. Mil iaus ir min.
pirmininko A. Voldemaro, prez. A. Smetona atleido pirm j iš pareig .
Tum nas, remdamasis Konstitucijos 48 §, išaiškino, kad preziden -
tas neturi tokios teis s ir kad tik Seimas gali reikšti nepasitik jim
valstyb s kontrolieriui. Bet skaitlingi Tum no opoziciniai žygiai
buvo nukreipti ne prieš Lietuvos valstyb , o tik tautinink smurto
keliu gimus režim .

Velionis tur jo daug susikirtim ir su saugumo organais. Jam
buvo asmeniškias užgavimas, kuomet saugumo valdininkas buvus
Lietuvos minister pirminink žvelg , kaip priešvalstybin gaival .
Tautinink režimas taip pat nebuvo jam teisingas ir maloningas.
Jis buvo politiniais sumetimais pašalintas iš Vytauto Didžiojo uni -
versiteto d stytoj tarpo. Jo namai buvo išvaržyti ir juose buvo
kurdinta, pilie i neken iama, režimo propagandos staiga, Visuo -
meninio Darbo Valdyba — V. D. V. arba kaip Tum nas, aitrai
juokaudamas, komentavo « vis durni vieta ».

A. *Tum nas profesorius.* — Vadistin s santvarkos izoliuotas
nuo valstybini reikal taigojimo, jis pla iai reišk si daugelyje gy -
venimo sri i . 1922 m. jis buvo jungtas Kauno universiteto mok -
slinio personalo branduol ir, kaip docentas, d st Lietuvos konsti -
tucin teis . Nors 1922 m. Steigiamojo Seimo priimtoji Konstitu -
cija tautinink režimo nebuvo vykdoma ir 1928 m. buvo dekretuota
nauja Konstitucija, prof. Tum nas ir toliau operavo seimin s Kon -
stitucijos tekstais. Student užklaustas, kod l jis nieku neužsimena
apie nauj j Konstitucij , velionis atsak : « Matote, kolegos, Stei-

giamojo Seimo paskelbtoji Lietuvos Konstitucija yra ilg studij darbas, o gi naujoji Konstitucija, kaip žinote, yra vienos nakties darbas ». Docentas Tum nas buvo gird j s bene tuometinio teisingumo ministerio pasididžiuojant pasisakym , kad «tos Konstitucijos tekst jis per vien nakt suredagav s »⁹. « Suprasite mane, kolegose, profesoriui nedera d styti apie nakties darbus ». Klausytojai tinkamai suprato profesoriaus sfinksisk atsakym .

Studentai labai vertino tok atsidavim mokslui ir ištikimyb jaunimui.

Tum nas profesoriaus darb m go. Bet politiniais sumetimais buvo eliminuotas iš profes ros. Tik 1941 m. Laikinoji vyriausyb j gr žino Teisi fakultet Vilniaus universitete rom n teisei d styti. Velionis vykdavo kas savait iš Kauno Vilni paskaitoms. Neatsizvelgdamas savo sveikatos šlubavimus, jis kantriai pakeldavo visus susisiekimo sunkumus. Rodos 1942 m. birželio m n. gale netik tai sutikau j Kaišedori stotyje, kur traukinys visuomet ilgiau stov - davo. Buvo karštokas vidudienis. Jis buvo vienmarškinis, bet su skryb le ir lazdele. Pakalb j apie vairius dalykus, stabtel jome ties ypatinga kaitra. mano posak , kad šiluma kaul nelaužo, jis sunkiai alsuodamas ir kritiškai tar : « Taip, taip, Tamstyte, šiluma kaul nelaužo, bet juos šutina » ...

Jo teisin s žinios buvo ir pla ios, ir gilios. Jis tur jo labai turting teisini knyg bibliotek . Bet jis nebuvo rašto žmogus : didesni veikal neparuoš ir nedaug mokslisk straipsni atspausdino. Jo paskaitos buvo turiningos, svarios. Jis paliesdavo jose ir konstitucin s teis s istorij ir teorij¹⁰. Bet neretai joms trukdavo gyvumo ir dinamikos, uždegan ios studentus¹¹. Už jo teisin erudicij , už gil d stomosios doktrinos žinojim , už ištikimyb demokratinei Lietuvos Konstitucijai studentija reišk jam pagarb ir palankum .

A. Tum nas advokatas. — Lietuvi visuomenei Tum nas labiausiai žinomas, kaip advokatas. Jau min jome, kad tik tempomis valios pastangomis jam pavyko beveik visiškai apvaldyti gimt mik iojim . Bet l ta« kalb jimo tempas ir skanduojuanti tarena paliko visam gyvenimui. Bet tai nebuvo reikšminga yda. Gal ta ypatyb duodavo jam progos aštriau, tiksliau formuluoti savo mint ir apsupti j gausiais teisiniais argumentais. Bet kartais d l to kildavo ir nemaloni susikirtim .

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Adv. J. Našl i no laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

Dar Tum no advokatiškos karjeros pradžioje « Zarasus atvykdamas s teismo sesijoms rus Apygardos Teismas, kurio pirmininkaujantis labai skubdamas anksti pasidavė baigti, kad spėtų išvažiuoti Švenionis. Kartą kaip tiktai paskutinįje posėdyje byloje, stojas jaunas advokatas Tumnas, kuriam pradėjus kalbėti, pirmininkas mums jaudintis ir primindamas, kad veikiausiai baigti arba pagreitinti kalbos tempą. Po šios pastabos jaunas lietuvis advokatas ramiai susidėjo savo popierius ir paprašė pirmininkaujant nurodyti jam teisenos taisyklę, tvarkančią advokato kalbėjimo būdą, ir ramiai atsiskandė. Stojojaudinanti tyla. Pirmininkaujantis sumišo. Tokios taisyklės nėra, kaip jūs nurodysite. Po minutų tylos advokatas Tumnas kreipėsi pirmininką: «Pone pirmininke, ar jau suradote taisyklę? Tokioje situacijoje pirmininkaujantis dar nebuvo buvęs. Ir nieko kito negalėjo sugalvoti, kaip atsiprašyti dėl savo nevykusios pastabos advokatu ir taisyklę būtų toliau¹². Po tokio vykio advokato Tumno vardas pasidarė svarus ir lietuvių visuomenėje ir caro administracijoje. Panašus vykis atsitiko jau nepriklausomybės laikais Utenos Taikos teismo staigoje¹³.

Adv. A. Tumnas, bylas gindamas, pasižymėjo pilietine ir profesine drąsa. Vienoje vis Lietuvos jaudinusioje byloje (kininkų Sjungos) Tumnas pradėjo savo ginamąją kalbą tokiais žodžiais: «Ponai teisėjai, aš kaltinamąjį suole turįs dėti ir vienas garsus juristas su didele barzda. Jo aš nematau...». «Visiems buvo aišku, kas turima galvoje. Ir visi suprato, kad tik advokatas Tumnas galėjo išdrąsti šitokį pareiškimą paties tuometinio Teisingumo Ministerio adresu padaryti¹⁴.

Teisininkai pripažįsta, kad advokatas Tumnas buvo džentelmenas santykiuose su kitais kolegomis, net esančiais kitoje barikadų pusėje. Jis reiškė didelį respektą ne tik Vyr. Tribunolo teisėjams, bet ir Apylinkų teismo teisėjui, nors jo pareigas jo jaunas teismo kandidatas. Advokatai padėjus, kurių jis buvo patronas, jis pagarbiai, auklįjančiai ir tobulinančiai taigojo. Jis stengėsi juose išugdyti etikę, kuri pareigoja kiekvieną advokatą pirmoje eilėje tarnauti teisei ir teisingumui.

Nors Tumnas nepasižymėjo gražbylyste, bet tos ankščiau minėtos jo savybės padarė jį vienu iš žymiųjų mūsų šalies advokatų.

¹² V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, T. Vynas Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiekūno laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

¹³ Adv. J. Našlėno laiškai, 1962 m. (nespausdintas).

¹⁴ V. Vaitiekūnas, *Valios ir principų žmogus*, T. Vynas Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiekūno laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

A. Tum nas visuomenininkas. — Dabar politin ir visuomenin veikla n ra populiari, arba norima j tokia padaryti, bet lietuvi tautos renesanso gadyn je beveik visi lietuviai inteligentai buvo ir visuomenininkai ir apkr sti politika. Tum nas buvo toksai nuo jaun dien . Tokiais b ti pareigojo prisikelian ios tautos reikalai.

Popieži Leono XIII ir Pijaus XI enciklikose sugaud varpai irgi šauk sijungti socialin , visuomenin , katalikišk veikl , dr - siai, ryžtingai, k rybiniai. Popiežiaus Pijaus X paskelbtas š kis *Visa atnaujinti Kristuje* sunk si kiekvien jautresn s žin . Tai Tum nas buvo sis monin s ir vis gyvenim jis paliko veiklus, patrau- kiantis, taurinantis visuomenininkas. Jis buvo per ilgus dešimtme- ius nuoširdus draugas ir dosnus Ateitinink s j džio r m jas. Jis buvo korporacijos *Justitia* garb s narys. Ateitininkuos persekio- jimo laikais jis buvo jos teisinis patar jas ir gyn jas ¹⁵. Tum nas sijung anksti katalik pasaulie i s j d. Keliolik met jis buvo katalikiškosios akcijos pirmininkas. « Šitame bare jo išvartyoji vaga taip pat reikšminga lietuvi tautai, kaip kad ir Tum no vals- tybininko »¹⁶.

A. Tum no pasaul ži ra. — Velionis buvo princip žmogus. « Galima su toki žmoni išpaž stamais principais nesutikti, galima net su jais kovoti, bet negalima negerbti principingo žmogaus »¹⁷. Tum no principai buvo pagr sti Apaštal *Credo*. Tos didžiosios tik - jimo aksiomos teigimais jis grind savo asmenin gyvenim , visuo- menin ir valstybin veikl . Velionis Lietuvoje ir tremtyje buvo sitikin s, gilus ir uolus katalikas. Naujojo statymo Šv. Raštas nuolat gul jo ant jo rašomojo stalo darbo kambaryje Kaune. Neuž- miršo profesorius t knygel pasiimti ir vykdamas užsienin... Vie- noje kiekvien sekmadien bei šventadien jis uoliai lankydavo pa- maldas... Tur damas laisv nuo darbo valand , prof. Tum nas už- sukdamo bažny ion ir šiokiadieniais, ypa spalio m nes rožan- iaus pamaldas ir gegužines pamaldas. Tai žinau iš asmeniško patyrimo »¹⁸.

Ta iau b damas gyvas katalikas, jis «lygiai mok jo gerbti ir kit kitokius sitikinimus. Jo valstyb s koncepcija buvo pagr sta demokratizmo principais. Ir per vis savo gyvenim , neži r damas

¹⁵ Pr. Vainausko laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

¹⁶ V. Vaitiek nas, *Valios ir princip žmogus*, T vyn s Sargas, 1948 m., 4 nr. 288 psl. — V. Vaitiek no laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Kan. Pr. Penkauskas, *Prof. Antanas Tum nas tremtyje*, T vyn s Sar- gas, 1948 m. 4 nr., 294 psl.

joki mados v j , jis buvo integralus demokratas. Tautiškumas jam buvo viena prigimtini asmens vertybi ir vienas pagrindini veiksm , apsprendžian i asmens pasireiškim , o ne retai ir jo likim »¹⁹.

A. Tum nas rezistentas. — Lietuvi tautai butin rezistencija gimta. Jos d ka ji išliko gyva per 120 car vergijos met . Jos gaivinama ji prisik l . Ji galino j neištižti ir nesukniubti laike sovietin s ir nacin s okupacij . Jos sultimis ji ir dabar maitinasi. Jos gali gaivinama ji, j užgulusioje genocidin je nakyje, rikiuoja šiurp tarp buities ir mirties žaidim . Tautos vulkaniškai išsiveržusios rezistencijos sukurta Laikinoji Vyriausyb buvo okupant panaikinta.

Dr sesnieji tautos vairininkai telk si pogrindyje. Išryšk jo keli organizaciniai taškai. J apjungimas buvo b tinas darbo s kmingumui. Tik 1943 m. gale susidar apjungta vadovyb . j buvo jungtas ir Tum nas. Atstovus, at jusius pranešti t žini Tum nui, pastarasis sutiko su nustebimu. Bet kai apjungian ios vadovyb s reikalas ir tikslai buvo atskleisti, Tum nas greitai padar ryžting sprendim : « Jeigu tai kovai ir aš dar reikalingas — gerai, sutinku ». Toliau V. Vaitiek nas savo straipsnyje, *Valios ir princip žmogus* j prisimena : «Ir kiek kart v liau v lybo rudens vakarais ar per girgždant snieg žiemos metu teko drauge su velioniu Tum nu žingsniuoti ia Parodos gatve, ia kopti Žemai i gatve stat kaln , ia laukti savo bute profesoriaus su lazdele laiptais atkaukšint, kas tre ia pakopa atsikv pt sustojant, ia jo paties kabinete pasisl pus pos džiaut. Ir kas gal jo tarti, kad tame iš paži ros jau tik bealsuojan iame, kas trys žingsniai atsikv pti reikalingame, palinkusiam žilaplaukyje senelyje slepiasi toks didelis naci priešas, vienas iš Lietuvos išlaisvinimo kovos vad »²⁰.

Daug kas galvoja, kad Tum nas buvo ultraortodoksini nusistatym , nepaslankus galvojime ir nelankstus santykiuose su kitais žmon mis. Bet atrodo, kad ta nuomon yra primesta. Asmens dirb su juo rezistencijoje pabr žia Tum no reikšm išlyginant tarpgruolinius priešingumus ir surandant darn sprendim net ten, kur jau atrod j b ti negali.

Rezistencinio darbo dalyviai iškelia Tum no nepaprast atsargum konspiracijoje. Bet tai nebuvo baim s išdava ir dr sos stoka. « Kai nelaim užgriuvo ir kai Tum nas ir eil kit antinacin s rezistencijos bendradarbi 1944 m. atsid r Gestapo r syje, reik jo steb tis jo nuotaikos blaivumu, nors ten buvusios s lygos jam labai

¹⁹ V. Vaitiek nas, *Valios ir princip žmogus*. T vyn s Sargas, 1948 m., 4 nr., 288 psl. — V. Vaitiek no laiškai, 1962 m. (nespausdinti).

²⁰ Ten pat.

neilg ištes jim žad jo. Nelaim s draugai dar ir šiandien prieš akis regi t egzotišk velionies Tum no vaizd : vienmarškinis, bet b tinai su skryb l ir su lazda bekaukšin s, ir juo garsiau ties tos cel s durimis, kuri vilkel laukia prasiveriant ir kok informacijos ar paguodos žod nori tarti. Tikrai, velioniui Tum nui atsiradus, tas tvankus Gestapo r sys lyg buvo atgij s, ir, neži rint pad ties tragingumo, mes nekart esame tur j progos net nusijuokti »²¹.

Suimtieji, Tum nas ir kiti Vliko nariai, buvo kaltinami didžiuoju išdavimu (Hochverrat). J byla tur jo b ti svarstoma Liaudies teisme (Volksgericht). Dažniausiai jo sprendimai buvo mirties bausm . Visi, kas gal jo, sijung suimtuj gelb jim . Advokatai V. Stanka ir J. Našli nas, kaip Advokat Tarybos nariai, ypa iai r pinosi savo pirmininko likimu. Vargu j pastangos b t buvusios s kmingos. Bet Tum no sveikata g sdino gestapininkus. Buvusio ministerio pirmininko, keliais atvejais teisingumo ministerio, taip pat Katalik Veikimo Centro pirmininko staigi mirtis Kauno Gestapo r - siuose buvo nepageidautina. Tod l jie sutiko j atiduoti gydytoj komisijai, kuri pripažino jo sveikat esant pavojingoje b kl je. Velionis buvo iki teismo paleistas.

Kai jau reik jo eiti iš kal jimo, Tum nas su humoru tar Gestapo valdininkui : « J s buvote tokie geri man, atvež te mane ia

Gestapo gražiame automobilyje, tai gal b site džentelmenais ir parvešite mane automobiliu namo». Gestapininkas atšakiai jam atsak : « Eik seni, namo ». Tuomet Tum nas tar : Jei j s nenorite man s namo nuvežti automobiliu, tai mano žmona mane parveš vežiku », ir iš jo ²². Kal jime b damas išaugino barzdel . Su ja pasiliko ir laisv atgav s²³.

Nežinia, kaip b t išsisprend s Tum no likimas, jei Gestapo neb t buvusi priversta skubiai pasitraukti iš Lietuvos. Kiti jo draugai iš Kauno Gestapo r si buvo išgabenti Reicho kal jimus.

Laikinau iki teismo paleistas Tum nas su žmona 1944 m. liepos 9 d. lipo Kaune baidok , kur nusekusio Nemuno l ta srov neš iš Lietuvos... tremti,

A. *Tuminas tremtyje*. — Išveng vairi pavoj ir pak l sunkios kelion s našt , Tum nai pasiek Vien ir apsigyveno pas dukter Danut , kuri jau ankš iau buvo atvykusi studijoms. Ap j s

²¹ Ten pat.

²² Adv. J. Našli no laiškas, 1962 m. (nespausdintas).

²³ Janina Tum nien , *Antanas Tum nas. Biografiniai Bruožai*, T vyn s Sargas, 1948 m., 4 nr., 287 psl.

Vienos miesto valdybos Ainošius ir Kaipošius, vargais negalais, gavo leidim butui ir maisto korteles.

Iki 1944 m. liepos m. n. galo jau beveik visa Lietuva buvo antru kartu Soviet Rusijos okupuota. Vokietijoje atsirado skaitlingos mas s lietuvi tremtini , kuri keletas t kstan i pasiek Vien . J reikalams ginti susiorganizavo Lietuvi S junga. Ji atlikin jo konsulato pareigas ir tais sunkiais laikais labai daug pad jo t kstan-iams gimtosios žem s netekusi lietuvi .

Vienoje ir jos priemies iuose jau iš seniau buvo nemažai lietuvi , kuriuos vokie iai, okupav Lietuv , atvež darbams. J dvasiniams reikalams apr pinti buvo steigta parapija, kuriai vadovavo kun. Feliksas Gureckas.

Kaip per vis gyvenim , taip ir Vienoje, Tum nas paliko ištiki- mas savo gyvenimo ži rai — «tarnauti visuomenei, pad ti artimui, nepasiduoti panikai, nepasiduoti vyki eigai, bet pa iam juos tvar-kyti, nors d l to asmeniškai ir nukent ti tekt »²⁴ *. Velionis sijung abidvi tas organizacijas. Ilgainiui jis tapo Lietuvi S jungos neap- mokamu juriskonsultu. Tas darbas buvo svarbus, nes daugelis trem- tini buvo reikalingi teisini patarim ir tarpininkavim vairiose valdžios ir miesto savivaldyb s staigose. Lietuvi tremtini pastan- gos sikurti Vienoje ir jos apylink se greitai atlyžo, nes jau nuo rug- s jo vidurio j pa i , o ypa iai, jos priemies ius, kuriuose buvo daug kariškos pramon s, prad jo pulti angl -amerikie i l ktuvai, atskrisdami iš bazi , esan i Italijoje. Puolimai buvo smark s. Buvo sugriauta šimtai nam ir žuvo daug žmoni . Tarp žuvusi buvo keliolika lietuvi ir j skai iuje rašytojas Petras Rimk nas, *Kiemen kaimo* autorius.

Ilgainiui tie naikinantys užskridimai tapo reguliar s — du-tris kartus per s vait . M s žmon s prad jo išvykin ti saugesnes vietas. Bet daug kas negal jo to padaryti, nes 90 % fabrikuose dirbusi tau- tie i buvo Darbo Ministerijos žinioje ir be jos sutikimo negal jo pasitraukti. Už nevykdym to nuostato gr s griežtos bausm s. Bet Lietuvi S jungos ir jos teisinio patar jo Tum no tarpininkavimas dažnai buvo s kmingas, ir nemaža lietuvi darbinink arba j šeim gavo leidimus išsikelti kitas dirbtuves, esan ias mažiau pavojin- gose zonose. O tie, kurie nebuvo pririšti prie Vienos, patys, savo j - gomis skubiai išvyko kitas Austrijos ar Piet Vokietijos vietoves. Raudonoji Armija, prasiveržusi Vengrij , žygiavo Vienos link. Buvo paskutinis laikas iš jos trauktis, nes, to nepadarius, buvo di-

²⁴ Kan. Pb. Penkauskas, *Prof. Antanas Tum nas tremtyje*, T vyn s Sar- gas, 1948 m., 4 nr., 294 psl.

delis pavojus patekti N.K.V.D., kuri art jo su Raudon ja Armija, gl b .

Tum nas joki u budu nenori palikti Vienoje Lietuvi S jungos archyvo. Nepaisydamas l ktuv puolim pavojaus, jis beld si vairias staigas ir, galop, gavo reikalingus leidimus ir pažad duoti transport . Tame darbe jis netur jo pad j j . « S jungos pirmininkas išvyko iš Vienos labai anksti, vienas pirm j . Kiti valdybos nariai, nesulauk pažad t sunkvežimi , vyko iš jau apšaudomo miesto, kaip kas mok jo ir gal jo »²⁵. Apie tai Tum nas su širdg la ir sarkazmu savo laiške 1945.8.4 d. kan. Penkauskui išsireiškia : « Šiaip dabar atrodo, kad ne visa buvo tvarkoje su S junga. Ta iau nieko nepadarysi, jei laivo kapitonas pirmas apleido laiv , jieškodamas admirolo vietas »²⁶.

Patsai Tum nas «d l didžiulio nuovargio nuo t po staigas vaikšiojim , d l susigraužimo, kad nesulauk sunkvežimi , ir d l kairi tautie i storžieviško ned kingumo, susirgo, tur jo atsigulti lov ir taip pasiliko jau bolševik apsuptoje Vienoje»²⁷.

Vien jojo apokaliptiniai raiteliai. Totalinio karo padariniai buvo kankinantys, šiurp s, mirtimi pritvink . Ištisas savaites nebuvo elektros šviesos prieš l ktuvin se sl ptuv se, bute. Nebuvo kuro, vandens ir duonos trupin lio. Badas taip gniauž , kad « duonos teko prašyti iš pravažiuojan ios bolševik kariuomen s »²⁸.

Karo veiksams pasibaigus, gyvenimo s lygos šiek tiek palengv jo. Bet nežinia ar Tum nai b t išgyven užgriuvusias nelaimes, jei j dukt (t vai saugumo sumetimais j buvo išiuot iš Vienos dar prieš jos apsupim), persirengusi austre kaimo mergaite, keliais atvejais slaptai neb t slinkusi Vien ir atnešusi jiems maisto, juos paguodusi ir žiebusi vilt , kad išsigelb jimas artimas, nes kan. Penkauskas yra surad s jiems but ir j prieteliškai lauki s. Tai sustiprino velionies j gas ir nuotaik . Sustipr j s fiziškai, temptai r pinosi gauti leidim išvažiuoti Amerikie i zon ir susisiekimu priemone. Net su advokato pagelba buvo sunku nugal ti vis naujai išskylan ias kli tis. Tum nai pajud jo iš Vienos tik 1946 m. sausio 31 d. Rytas buvo negražus, snigo, pust . V liau pragiedr jo. V lai vakare jie pasiek Bachmanningo (netoli Linzo) bažnytkaim , kuriame juos džiaugsmingai sutiko dukt ir kan. Penkauskas. Bet, aiman, susitikimo džiaugsmas buvo nepilnas ir trumpas, nes Tum nas buvo jau nepagydomai serg s.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Janina Tum nien , *Antanas Tum nas. Biografiniai bruožai*, T vyn s Sargas, 1948 m., 4 nr., 287 psl.

A. Tum no liga ir mirtis. — Tum nas visada buvo silpnasveikatis. Jam nebuvo pritaikoma posakis *Mens sana in corpore sano*. Nuolatinis prof. A. Tum no sveikatos patar jas dr. VI. Kairi kštis (Kaune) patar nieku b du nesileisti i tremties kelion , nes jis jos neišgyvensi s. Ligos raid tremtyje atvaizduosiu Tum no laiškais, rašytais artimam prieteliui kan. Pr. Penkauskui, kuris karo veiksmams art jant prie Vienos iš jos pasitrauk Bachmanning , kur tur jo atvykti ir velionis su žmona.

Pirmas laiškas 1945.VIII.4 d.: «Aukštai Gerb. Kunige Kanau- ninke, v l esame gyv , sveik visuomen je, po t pragaro dien ir nakt , kurias teko pergyventi balandžio pradžioje. Mus baido šaltis, tod l rimtai galvojame apie persik lim Bachmanning . M s reikalavimai nedideli — šiluma ir maisto norma, mano žmonelei taip pat pažny ios artumas — ir visa. Pastaruoju laiku labai nustojau sveikatos, negaliu nieko kilnoti, turiu saugotis net greitesnio žingsnio... »

Antras laiškas 1945.X.3 d.: «Siun iu Tamstai pasveikinimus ir linkiu Aukš iausiojo maloni ... kuri visi trokštame — sveikatos ir teis s galimyb s gr žti namon. Taip namon, labai norime namon. Namie ir nedavalgius lengviau, so iau ir sirgti lengviau, kad ir sunkesne liga... Aš einu vis silpnyn ir per paskutines savaites beveik l žau. Kad ne šal io šm kla, gal ir aprimtume, s d tume ia, atsi- d j ant Dievo valios. Bet kuro tr ksta, visi kalba apie kur , o vilties n ra iš kur nors už bent koki kain gauti. Aš patyriau ant sav s, kiek sveikatos nustojau per praeitos žiemos šalt bute... Visos mano mintys sub ga vien tašk — važiuoti iš Vienos, ir važiuoti

Tamst krašt . Be to prisimeni žmogus ir pieno stikl , ir kok burok l su grietine, ir varšk s šaukšt ... Jau bus apie 1,5 m n., kai neišeinu iš kambario, kit kart kelias dienas iš eil s išb damas lovoje — tik trumpai atsikeldamas, kad užsuk iau virtuv ir suvalgy iau k žmona pagamina. Su širdim netvarka. Fiziniai pakirstas žmogus, psichiniai visai palaužtas... Leidim šiaip taip gausime, priemon persikelti surasime ir Tamst netik tai pamatysime. Duok Dieve, kad grei iau vykt ... »

Ir paskutinis tre ias laiškas, rašytas 1945 m. gruodžio 5 d.: «Pats toksai delsimas atrodo nepakeliamas. Gavus leidim , atrodo, šiaip išsireng iau, nors iš lovos neiš jau, nuo lovos toli nenueinu : jeigu išbpu, kebas valandas pas džiu, pakrutu, tai po to v l 2-3 dienas drybsau migyje, mat kambarys nek rentas, tai, ties pasakius, ir d l to vieno n ra didebo noro keltis. Rodos, kad gau- iau daugiau šilumos, tuoj pasveik iau, bent kiek sustipr iau... Svarbiausia, kad nežinai žmogus, kas dedasi platesniam pasaulyje »²⁹.

²⁹ Kan. Pr. Penkauskas, *Prof. Antanas Tum nas tremtyje*, T vyn s Sar- gas, 1948 m., 4 nr., 294 psl.

Išvykimo dien velionis, sukaup s paskutines j gas, buvo priverstas kelius kartus nulipti iš ketvirto aukšto priži r ti daikt krovim . Jis «tur jo atsis sti šaligatvyje, ant benzino kanisterio » nes tik pails j s gal jo užkopti savo but ir šiltai apsirengti tolimai kelionei. Tas darbas, matomai, visiškai išs m jo širdies raumen j g išteklius. Atvykusio Tum no išvaizda išg sdino kan. Penkausk . « Jis sunkokai išlipo iš mašinos, jo labai pamaž l, vos vos kruit damas laiptais antr j aukšt paj g kopti tik dviej asmen laikomas už paž st ». Jis bej giai susileido k d je ir sunkiai alsavo. Atrod tikras Lietuvos Gandhi. Turb t sv r 40-50 kilogram .

Susitikimo euforijos skandinamas jis vargšelis su prasta jam šyp-sena, sunkiai alsuodamas, pratar : « ia aš tikrai greitai imsiu sveikti ir stipr ti». Žmonai ir dukrai iš jus miegoti, du prieteliai ilgai kalb jo apie išgyvenimus, vykius po j išsiskyrimo. Abudu nežinojo, kad tas nuoširdus draugiškas pasikalb jimas buvo paskutinis. Jau ketvirtoje dienoje po atvykimo prad jo reikštis širdies atsisakymas dirbti. Jau Vienoje gydytoj paskirti vaistai nieko negelb jo. Pakviesto gydytojo patarimai ir vaistai neatneš jokio pager jimo. Buvo nutarta sukviesti gydytoj konsilium . Bet liga gri tiškai blog jo. Naktis iš vasario septintos aštunt buvo lygiai gr sminga.

V liau, vidudien , ligo matomai ištiko širdies priepuolis. Kan. Penkauskas atsargiai ir prieteliškai patar gail tis už nuod mes ir priimti šv. Sakramentus. Ligois suprato ir pasak : « Darykite, kas reikalinga ».

Buvo aišku, kad gyvenimo si las baigiamas kirpti. Ligois taip pat t jaut ir numan .

Susirinkusiems konsilium gydytojams buvo pranešta, kas vyko su ligois. Jie patikrino šird , išvirkšt vaist ir, apgailestaudami širdies silpnum , iš jo. Konsiliumo pirmininkas pašnibždomis pasak : *Tendit ad finem.*

Gaila, kad ir dabartiniai gydytojai yra bej giai pakeisti sergan io likim , kuomet organizmo regeneracin s ir apsigynimo galios išsenka. *Contra mortem nulla herba in horto.* Gydytojams iš jus, staiga ištiko antras ir mirtinas širdies priepuolis. Laikrodis rod 17 val. 24 min. Buvo vasario m n. aštunta diena. Didis ir taurus lietuvis, patriotas, katalikas, valstybininkas ir kovotojas apleido ši žem .

Antanas Tum nas buvo palaidotas 1946 m. vasario 12 dien , Bachmanningo kapin se. Jo kapui vieta buvo parinkta iš šiaur s ryt pus s nuo bažny ios ir didžiojo altoriaus, kad velionis ir kape gul t atsigr ž s savo taip numyl t T vyn .

Jo kap saugo kuklus kryžius su lietuvišku ir vokišku rašu : « ia laikinai palaidotas Vilniaus Universiteto profesorius, Lietuvos

Katalik Akcijos Pirmininkas, Advokatas Antanas Tum nas,
gim s 1880 m.V. 1 d., mir 1946 m. II. 8 d., ilg damasis Lietuvos ir
nenustodamas vilties j gr žti».

Tremtinio širdis rado ramyb Viešpatyje...

Dr. Domas Jasait is

Tampa, Fla.